Törökország és Irán – regionális szerepváltók?

A Pallas Kül- és Biztonságpolitikai Klub 2012. szeptember 19-én tartotta szokásos havi vitaestjét *Törökország és Irán – regionális szerepváltók* címmel. A vendégek N. Rózsa Erzsébet, a Magyar Külügyi Intézet (MKI) koordinációs igazgatója és Dobrovits Mihály, az MKI külső munkatársa voltak, a beszélgetést Koós Anna vezette.

A vita kezdetén N. Rózsa Erzsébet a cím által felvetett kérdésre válaszolva abból indult ki, hogy az arab tavasz előtt három erőközpont volt a Közel-Keleten: Izrael, Törökország és Irán. Az arab tavasz azonban változást hozott. Megjelentek a színen az arab országok, s immáron öt ország emelhető ki regionális hatalomként: Izrael, Törökország és Irán mellett Szaúd-Arábia és Egyiptom. Az arab tavasz elhozhatja az „egyiptomi comebacket", a 90 milliós országban az arabság harmada él, az ország gazdasági helyzete azonban jelenleg nagyon gyenge. Egyiptom kiemelt fontosságú a 2012-ben megrendezésre kerülő atomfegyvermentes övezetről szóló nemzetközi konferencia és a palesztin kérdés tekintetében is. Az egyiptomi belső helyzet alakulása szempontjából az előadó rámutatott, hogy Murszi egyiptomi elnöknek sikerült félreállítania a hadsereg felső vezetését. Fontos eseménynek számított Murszi iráni útja, Egyiptom átadta Iránnak az el nem kötelezett országok vezetését, de Khamanei-jel nem találkozott. Egyiptom lehet a mérleg nyelve a jelenlegi helyzetben, ezért is „udvarolnak" az országok most Egyiptomnak. Izrael teljes elszigeteltségbe került, az izraeli külkereskedelemnek mindössze 4%-a zajlik csak arab országokkal. Izrael viszont továbbra is a térség katonailag legerősebb állama. Az előadó szerint Irán elérte hatásának, kisugárzásának határait, már csak arra képes, hogy zavart keltsen, szövetségest nem tud találni magának. Az Irán által vezetett ellenállás frontja megrendülni látszik, mivel Szíria káoszban van, így nem jó szövetséges, a Hezbollah nem hozzáférhető, a Muszlim Testvérek egyik ágát, a Hamászt pedig mérsékelte a Muszlim Testvérek pragmatikus politizálása Egyiptomban. A Hamász és Irán között pár hónapja megszűnt a tényleges támogatás. Irán kisugárzása tehát zsugorodik, de ettől még maradt regionális hatalom, s bizonyos kérdésekben uralja a globális napirendet.

Dobrovits Mihály – N. Rózsa Erzsébet felvetéseire is válaszolva – kiemelte, hogy összeomlóban van a koloniális berendezkedés az új Közel-Keleten, s ismét felmerült, hogy Törökország mintaország lehet az arab tavasz átalakulás alatt álló országai számára. Viszont Dobrovits szerint ennek nincs alapja, mivel korábban, az 1990-es években Törökország saját magát mintaországként mutatta be a közép-ázsiai országok számára, majd a Balkánon is, de később a problémák komplexitását felismerve eltántorodott, s nem sikerült a terve. Törökország az előadó szerint illúziópolitikát folytat, s maga se tudja valójában, hogy merre tart: Törökország euroatlanti meggyőződése kérdésessé vált, s halk iszlamizálódás zajlik az országban. Mindezek ellenére a török gazdaság elismerésre méltóan növekszik jelenleg is, de Dobrovits Mihály szerint a török politikai rendszer egy „one-man show", melyet Erdoğan török miniszterelnök visz. Törökországban a kormánypártnak nincs alkotmányozó többsége az új alkotmány megírásához. A török–EU-kapcsolatok befagytak, Törökország számára azonban előnyös a jelenlegi „külső tagság", hiszen szabadon kereskedik az Európai Unióval anélkül, hogy kötelezettségei lennének. Törökor-

ság és Irán viszonya inkább „iszonynak” mondható. Irán is regionális hatalom, melyet még senki se mert megtámadni, hadseregében 310 000 fő mozgósítható.

N. Rózsa Erzsébet szerint az iráni nukleáris kérdésben Iránnak nem érdeke, hogy átlépje a küszöböt, s Irán most meg akar egyezni, célja, hogy a szankciókat halasszák el. Az iráni olajexport olyan szinten van, mint a szankciók előtt. A bagdadi nukleáris tárgyalásoktól sokat vártak az irániak, Khamanei újra elmondta nukleáris fatwáját, miszerint tilos a nukleáris fegyver gyártása, s az iráni tárgyalók példátlanul sokszor visszamentek a tárgyalásokra. Az izraeli sajtóban nagyon elterjedt Irán Izrael részéről történő megtámadásának ügye, de az izraeli hírszerzők és katonai vezetők ellenzik Irán megtámadását a következő okok miatt: az Egyesült Államok nem támogatná Izrael akcióját, Izrael nem ismer minden információt, s mindössze egy Iránba történő berepülés nem lenne elegendő, valamint az is kérdéses, hogy mely ország légterén repülhetnének át. Felmerül Szaúd-Arábia magatartása az átrepülés kérdésében, de egy arab ország nem szövetkezne Izraellel a palesztin ügy rendezetlensége miatt. Peresz izraeli elnök nem támogatja, hogy országa megtámadja Iránt, s végül Ehud Barak izraeli védelmi miniszter is kitáncolt a támadás mögül. Irán megtámadásával tulajdonképpen mindössze egy évre lehetne visszavetni az iráni atomprogramot, de beláthatatlan konfliktussorozat alakulna ki, s Irán azután végképp megcsinálná az atombombát. Egy esetleges izraeli támadás óriási mértékben egységesítené az iráni társadalmat, s megszilárdítaná Ahmedinedzsád iráni elnök politikai pozícióját.

Dobrovits Mihály arra a kérdésre válaszolva, hogy a török hadsereg politikai szerepét miként látja, úgy fogalmazott, hogy a török hadsereg többet vesztett befolyásából, mint kellett volna, s Erdoğan miniszterelnök kihasználja az 1980-as katonai puccs vezetőjének, Kenan Evrennek a népszerűtlenségét a törökök körében, hogy könnyebben „fejezhesse le” a török hadsereget.

N. Rózsa Erzsébet szerint Asszád szíriai elnök bukására még hosszú ideig várni kell. Irán minden számottevő szíriai politikai erővel tárgyal, nemcsak a szíriai elittel van kapcsolatban, s lassan el tudja fogadni az esetlegesen kialakuló Asszád-nélküli Szíriát. Murszi egyiptomi elnök regionális megoldást támogat a szíriai válság megoldására. Mindeközben a szíriai káosz legnagyobb nyertesei minden bizonnyal a szíriai kurdok lesznek, akik átvették a hatalmat három tartományban, s mint állam az államban kezdenek működni. A szíriai kisebbségeknek (aleviták, keresztények, kurdok) garanciát kell adni, de nincs olyan hatalom, ami ezt képes megadni. A szíriai társadalom 30-40%-a az Asszád-rezsim túlélésében érdekelt, ide tartozik a középosztály és a kereskedői réteg. Az alevita alsó réteg ellenzéki, míg a felső társadalmi réteg továbbra is támogatja az Assszád-rezsimet. Szíria gazdaságilag és társadalmilag nagyon kevert ország, s a kurdok most az iraki kurdok fejlődése alapján megindultak az autonómia irányába.

Dobrovits Mihály hozzátette, hogy a szíriai helyzet alakulása a Libanonban lejátszódotthoz hasonló irányába tart. A török hadsereg nem akar bevonulni Szíriába mióta a kurdok szervezkednek. Törökország el szeretné kerülni, hogy beszoruljon az „északi csücsökbe”, s teljes déli határa (iraki és szíriai határ) veszélyzónává változzon. Törökországnak el kell kerülnie, hogy szíriai határa a török–iraki határhoz hasonlóvá változzon, ahol évtizedek óta a török hadsereg nem bír a kurd fegyveresekkel. Az Asszád-rezsimnek még évekre van tartaléka, az arab tavaszból iszlamista tél lett, s a szíriai ellenzék ismeretlen. Emiatt még Izrael is inkább Asszádot támogatja, mert a

szíriai ellenzéknek nincs arca. Törökország és Irán érdekelt a szír status quoban, a törökök nagyon tartanak a kurdok terveitől.

N. Rózsa Erzsébet szerint a szíriai vegyi fegyverek esetében nem világos, hogy ki ellen is vethetnék be. Dobrovits Mihály kiemelte, hogy Oroszország nem akarja kiengedni a kezéből Szíriát, fegyvereket szállít Asszádnak, s emiatt se avatkozik be az Egyesült Államok Szíriában. N. Rózsa Erzsébet hozzátette, hogy Izraelnek kedvez a jelenlegi helyzet, mivel környezetében fegyveres konfliktusok zajlanak, s így mondhatja, hogy nem hajlandó részt vállalni a leszerelésben. Az arab világban kezdenek kialakulni a nemzetállamok, de nincs arab egység. A palesztin ügy mellett a fegyverzetkorlátozás az a másik téma, amivel az arab országokat össze lehet hívni, de alapvetően nincsenek olyan érdekek, amelyek az arab egységet megteremtenék.

Dobrovits Mihály a hallgatóságból érkező utolsó kérdésre válaszolva kifejtette, hogy Törökország Keletre fordul, ami jó az Európai Uniónak is, hiszen úgysem akarja fölvenni a tagjai közé Törökországot. Törökország kiemelt figyelmet fordít a délkeleti, kurdok lakta régió felfejlesztésére több okból kifolyólag. A helyi infrastruktúra fejlesztése a török hadseregnek szükséges, de gazdaságilag is integrálni kell a régiót. Törökország délkeleti részét be kell emelni a 21. századba, ami nem könnyű feladat, hiszen hagyományosan mindig különállt kulturálisan és nyelvileg is.

(Bihari Anna)